

მიგრაციის გენდერული ასპექტი : მიგრანტი ქალების წინაშე არსებული უმთავრესი გამოწვევები

მერი ჯანგაგაძე

აბსტრაქტი

თანამედროვე მსოფლიოში მიგრაციის ფემინიზაციის ტენდენციის პარალელურად სულ უფრო მეტად იზრდება საერთაშორისო მიგრაციულ პროცესებში ჩართული ქალების წინაშე არსებული საფრთხეები და გამოწვევები. სახელმწიფოთა შიდა სამართლებრივი სისტემები და საერთაშორისო სამართალი, ხშირ შემთხვევაში, ვერ ახერხებს, შესაბამისი სამართლებრივი და პროცედურული გარანტიებით აღჭურვოს მიგრანტი და თავშესაფრის მაძიებელი ქალები. შესაბამისად, საერთაშორისო მიგრაციული პროცესების რეგულირებისას მნიშვნელოვანია, მაქსიმალურად გაეწიოს ანგარიში ამ პროცესებში ჩართული ქალების როგორც ერთ-ერთი ყველაზე მოწყვლადი ჯგუფის, ინტერესებს.

შესავალი

დღესდღეობით მიმდინარე გლობალიზაციის უმნიშვნელოვანესი ნიშანია მსოფლიოში აქტიურად მიმდინარე მიგრაციული პროცესები. მიუხედავად იმისა, რომ ექსპერტთა ნაწილი ადამიანების მიგრაციას, ხშირ შემთხვევაში, მხოლოდ კაპიტალის, საქონლისა და ინფორმაციის თავისუფალ მოძრაობასთან ერთად განიხილავს გლობალიზაციის კონტექსტში, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ სწორედ ადამიანთა მიგრაციაა გლობალიზაციის ყველაზე მნიშვნელოვანი ელემენტი, ვინაიდან სწორედ ადამიანთა მიმოსვლა ახდენს უმთავრეს გავლენას ადგილობრივი წეს-ჩვეულებებისა და ყოველდღიური ცხოვრების წესის ფორმირებისა თუ ინფორმაციის გაცვლის პროცესებზე.¹

ბოლო ოცწლეულის განმავლობაში საერთაშორისო მიგრაციის საკითხები უფრო და უფრო აქტუალური ხდება და, ამასთანავე, სულ უფრო მეტად იკვეთება საერთაშორისო თუ შიდა სამართლის სხვადასხვა ასპექტთან, განსაკუთრებით ლტოლვილთა და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლისა და ტრეფიკინგის საკითხებთან. მიგრაციული პროცესების გააქტიურებასთან ერთად თავი იჩინა არაერთმა პრობლემამ – მსოფლიოში მიგრაციული პროცესების, პროცედურებისა და პრობლემური პრაქტიკის ანალიზი ცხადყოფს, რომ საერთაშორისო მიგრაციის პროცესებში განსაკუთრებით მოწყვლად და მარგინალიზებულ ჯგუფს ქალები წარმოადგენენ.² მიგრანტ, ლტოლვილ თუ თავშესაფრის მაძიებელ ქალთა წინაშე არაერთი სამართლებრივი ხარვეზი,

¹ Aman, "Migration and Globalization," 2 Ind. J. Global Legal Stud. 1(1994): 1-3.

² Calavita, "Gender, Migration, and Law: Crossing Borders and Bridging Disciplines," 40 Int'l Migration Rev. 104 (2006): 111-115.

სოციალური პრობლემა და გამოწვევაა. უჩვეულოდ მაღალია საერთაშორისო მიგრაციის პროცესში ჩართული ქალების უფლებების დარღვევის შანსებიც. უფრო მეტიც, მიგრანტი ქალები მიეკუთვნებიან საერთაშორისო ტრეფიკინგის სავარაუდო მსხვერპლთა ერთ-ერთ ყველაზე ფართო რისკჯგუფს.³

მიუხედავად მიგრაციულ პროცესებში ჩართული ქალების მსგავსად გამოკვეთილი მოწყვლადობისა, საერთაშორისო და შიდა სამართალი საკმაოდ ხშირად ვერ პასუხობს საერთაშორისო მიგრაციის გენდერული ხასიათის გამოწვევებს. საერთაშორისოსამართლებრივი აქტების, სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობისა და პრაქტიკის ანალიზი ცხადყოფს, რომ სამართალი ხშირად ვერ სთავაზობს ადეკვატურ დაცვას მიგრანტ ქალებს. თუმცა აღსანიშნავია უკანასკნელ პერიოდში ამ თვალსაზრისით გადადგმული პროგრესული ნაბიჯებიც, რაც საერთაშორისო მიგრაციულ პროცესებში ჩართული ქალების დაცვისა და მათი უფრო მეტი სამართლებრივი გარანტიებით აღჭურვისკენაა მიმართული.⁴ თუმცა, საერთო ჯამში, დღესდღეობით არსებული პრაქტიკა და სტანდარტები ვერ უზრუნველყოფს მიგრაციის პროცესებში ჩართულ ქალთა სრულყოფილ დაცვას, მათი სათანადო სამართლებრივი გარანტიებით აღჭურვასა და მიგრაციასთან დაკავშირებულ საფრთხეებსა და გამოწვევებზე ეფექტიან რეაგირებას.

სწორედ მიგრაციულ პროცესებში ქალთა უფლებების სავარაუდო დარღვევების ტენდენციების, ამ ტენდენციების განმაპირობებელი სამართლებრივი და სოციალური ფაქტორებისა და საერთაშორისო მიგრაციული პროცესების სხვა გენდერული ასპექტების გამოკვეთა, მიმოხილვა და ანალიზი იქნება წინამდებარე ნაშრომის მთავარი მიზანი.

1. მიგრაციის გლობალური ფენომენაცია

მსოფლიოში გამუდმებით მიმდინარეობდა მიგრაციული პროცესები და ისტორიის განმავლობაში მიმდინარე ყველა მიგრაციული ტალღა სხვადასხვა თავისებურებით ხასიათდებოდა. სხვადასხვა კვლევის თანახმად, მიგრაციული ტალღის ხასიათის, მიგრანტთა წარმოშობისა და დანიშნულების ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის მიხედვით, განსხვავდებოდა მიგრანტთა შემადგენლობაში მამაკაცების, ქალებისა და ბავშვების ხვედრითი წილი. მაგალითად, კვლევების თანახმად, მსოფლიოში 1840-1924 წლებში ქალი მიგრანტები მიგრანტთა საერთო რაოდენობის მხოლოდ 20%-ს შეადგენდნენ.⁵

1960-იანი წლებიდან ვითარება დრამატულად იცვლება და წარ-

³ Musacchio, "Migration, Prostitution and Trafficking in Women: An Overview," 5 German L.J. 1015 (2004): 1015-1017.

⁴ აღნიშნული მაგალითები ქვემოთ იქნება განხილული.

⁵ Gabaccia, "Women of the Mass Migrations: From Minority to Majority, 1820- 1930", in European Migrants: Global and Local Perspectives, edited by Dirk Hoerder and Leslie Page Moch, (1967): 327.

სულში მამაკაცებით დომინირებულ მიგრაციის პროცესებს თანდათან ანაცვლებს მიგრაციული პროცესები, რომელთა ძირითადი აქტორებიც ქალები არიან. სტატისტიკური მონაცემების თანახმად, 1960-2010 წლებში ქალი მიგრანტები მუდმივად შეადგენდნენ მსოფლიოში არსებულ მიგრანტთა 47-48%-ს. შესაბამისად, მიგრაციის ფემინიზაციის პროცესი ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 60-იან წლებში დაიწყო, თუმცა ტენდენცია განსაკუთრებით მე-20 საუკუნის 90-იან წლებსა და 21-ე საუკუნის პირველ ათწლეულში გაძლიერდა.⁶

ბუნებრივია, თითოეულ მიგრაციულ ტალღასა და ტენდენციას აქვს თავისი განმაპირობებელი მიზეზები. მიგრაციის ფემინიზაციის განმაპირობებელ უმთავრეს მიზეზთა შორის სოციოლოგები ქალთა საერთო რიცხვის ზრდასთან ერთად სიღარიბისა და სამუშაოს ფემინიზაციის ფენომენს მოიხსენიებენ.⁷ სიღარიბის ფემინიზაციის ფენომენი, დიდწილად, პატრიარქალურ საზოგადოებებში დამკვიდრებული ქალთა ეკონომიკური დისკრიმინაციის ტრადიციის ერთგვარი პროდუქტია. ეკონომიკური დისკრიმინაცია შესაძლებელია არაერთი ფორმით გამოვლინდეს. მიუხედავად იმისა, რომ არაერთი საერთაშორისო ორგანიზაცია, საერთაშორისო დოკუმენტი, სამთავრობო სტრატეგია თუ არასამთავრობო ორგანიზაცია ცდილობს დასაქმების სექტორში არსებული გენდერული უთანასწორობის აღმოფხვრას, უახლესი კვლევები კვლავ ადასტურებს, რომ დღემდე ქალთა საშუალო ხელფასი მამაკაცთა საშუალო ხელფასს 30%-ით ჩამოუვარდება.⁸ ამის პარალელურად, გაეროს 2015 წლის კვლევა⁹ და მსოფლიო ბანკის ეგიდით შექმნილი 2017 წლის ანგარიში¹⁰ ცხადყოფს, რომ ქალები, ხშირ შემთხვევაში, კვლავაც მეუღლეებზე არიან ეკონომიკურად დამოკიდებულნი, განვითარებად ქვეყნებში კვლავ მოქმედებს საკანონმდებლო შეზღუდვები, რომლებიც ქალებს მემკვიდრეობისა თუ მიწის მესაკუთრეობის უფლებებს უზღუდავს. აღსანიშნავია, რომ გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციის მონაცემთა ბაზის თანახმად, განვითარებად ქვეყნებში არსებული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების მხოლოდ 12%-ია ქალთა საკუთრებაში.¹¹ ქალებს არ ეძლევათ ოჯახისა და ხშირად საკუ-

⁶ UNDP, Human Development Report, (2009): 25, ხელმისაწვდომი იყო ბმულზე 2019 წლის 10 დეკემბერს http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/269/hdr_2009_en_complete.pdf.

⁷ Caritas International, The Female Face of Migration-Background Paper, (2010): 9-13.

⁸ Schwab, "The Global Gender Gap Report 2015." Report presented at the World Economic Forum, Davos, January 23-25, 2015.

⁹ UN, (2015), The World's Women 2015 Trends and Statistics, ხელმისაწვდომია: <https://unstats.un.org/unsd/gender/worldswomen.html>.

¹⁰ Milazzo et al, Governance and Women's Economic and Political Participation: Power Inequalities, Formal Constraints and Norms, World Development Report, (2017).

¹¹ იხ. გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციის მონაცემთა ბაზა, ხელმისაწვდომია: <http://www.fao.org/gender-landrights-database/en/>.

თარი შემოსავლის განკარგვის უფლებაც კი.¹² აღნიშნული დოკუმენტები ხაზს უსვამს იმასაც, რომ ქალები დღის განმავლობაში საშუალოდ 3 საათით მეტ არაანაზღაურებად სამუშაოს ასრულებენ, ვიდრე მამაკაცები. ამის პარალელურად ქალები ნაკლებად არიან წარმოდგენილნი მნიშვნელოვან თანამდებობებზე. კვლევების თანახმად, 2015 წლისთვის მამაკაცების რაოდენობა მნიშვნელოვნად სჭარბობდა ქალთა რაოდენობას სხვადასხვა ქვეყნის აღმასრულებელ, საკანონმდებლო და სასამართლო ხელისუფლებაში, მამაკაცთა დომინაცია შეინიშნებოდა მედიასა და კერძო სექტორებშიც, სადაც კომპანიის აღმასრულებელთა მხოლოდ 4% იყო ქალი. ამ მხრივ ვითარება კიდევ უფრო მძიმე იყო განვითარებად ქვეყნებში.¹³ გენდერული ეკონომიკური დისკრიმინაციის ყველა ზემოთ განხილული ფორმა სიღარიბის ფემინიზაციის ერთგვარ კატალიზატორებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, მიგრაციის ფემინიზაციის პროცესში სიღარიბის ფემინიზაციის ტენდენციასთან ერთად გადამწყვეტ როლს ასრულებს ე.წ. სამუშაოს ფემინიზაციის ფენომენი. ეს ფენომენი განვითარებულ ქვეყნებში საოჯახო სერვისებისა და მომსახურების სფეროებში არსებულ სამუშაო ბაზარზე განვითარებადი ქვეყნებიდან წამოსული მიგრანტი ქალების დასაქმების მოთხოვნაში ვლინდება.¹⁴

გარდა ზემოთ განხილული ფაქტორებისა, მიგრაციის ფემინიზაციის პროცესზე გავლენას ახდენს ქალებისათვის წარმოშობის ქვეყნებში პიროვნების თავისუფალი განვითარების მიმართულებით არსებული ბარიერები, კერძოდ: განვითარებად ქვეყნებში ქალების დიდ ნაწილს პრობლემები ექმნება ოჯახური ძალადობის, ჯანდაცვისა და განათლების მიღების კუთხით. სტატისტიკა აჩვენებს, რომ მსოფლიოში წერაკითხვის არმცოდნე ადამიანების 2/3 ქალია და მათი უდიდესი ნაწილი სწორედ განვითარებადი ქვეყნებიდანაა.¹⁵

უმთავრესად სწორედ განვითარებად ქვეყნებში არსებული ზემოთ განხილული პრობლემების ერთობლიობა აძლევს ბიძგს მიგრაციის ფემინიზაციის ფენომენს. სტატისტიკა ნათლად ასახავს ამ ტენდენციას, კერძოდ, 2013 წლის მონაცემების თანახმად, მსოფლიოში არსებული 150 მილიონი მუშა მიგრანტიდან, რომელთა 44%-საც ქალები წარმოადგენდნენ, მიგრანტთა 75% მაღალი შემოსავლის ქვეყნებისკენ მიგრირებდა, მიგრანტთა 12% მიემართებოდა საშუალოზე მაღალი შემოსავლის ქვეყნებისკენ, 11% – საშუალო შემოსავლის ქვეყნებისკენ და მიგრანტთა მხოლოდ 2,4%-ის დანიშნულების ქვეყანა იყო დაბალი შემოსავლის სახელმწიფო.¹⁶

¹² Supra, 10.

¹³ Supra, სქოლიოები: 10, 11.

¹⁴ Supra, სქოლიო 8.

¹⁵ Supra, სქოლიოები: 10, 11.

¹⁶ ILO, Global estimates on migrant workers: Results and Methodology - Special Focus on

ქალები, ხშირ შემთხვევაში, მიგრაციას თავიანთ სახელმწიფოში არსებული ეკონომიკური უთანასწორობის, პოლიტიკური არასტაბილურობისა და დისკრიმინაციისგან თავის დაღწევის, იმავდროულად, საკუთარი თავისა და შვილებისთვის უფრო კარგი ცხოვრების, სოციალური სტაბილურობისა და განათლებასთან წვდომის უზრუნველყოფის საშუალებად აღიქვამენ. თუმცა სტატისტიკა მონიშნავს იმასაც, რომ ასეთი მოლოდინები საკმაოდ ხშირად არ მართლდება.¹⁷ კერძოდ, კვლევები ცხადყოფს ტენდენციას, რომლის თანახმადაც მიმღებ ქვეყნებში მიგრანტი ქალები, ძირითადად, მომსახურების სფეროში, უფრო მეტად, შინა მოსამსახურებად და მომვლელებად არიან დასაქმებულნი. განათლებული მიგრანტების შემთხვევაშიც კი, კვლევების თანახმად, მამაკაცი მიგრანტები, როგორც წესი, 15%-ით მეტს გამოიმუშავენ, ვიდრე იმავე კვალიფიკაციის მქონე ქალი მიგრანტები. კვალიფიციური მიგრანტების შემთხვევაშიც კი, მეცნიერებასა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების სფეროში დასაქმებულ მიგრანტთა უმრავლესობა მამაკაცია, კვალიფიციური ქალი მიგრანტები კი, ძირითადად, განათლებისა და ჯანდაცვის სფეროში არიან დასაქმებულნი.¹⁸

2. მიგრაციის გენდერული რისკები

მიუხედავად იმისა, რომ მიგრაცია, ხშირ შემთხვევაში, ქალებისთვის მათ საზოგადოებაში არსებული პრობლემების, ეკონომიკური უთანასწორობის, სიღარიბის, სტიგმატიზაციისა და დისკრიმინაციისგან თავის დაღწევის გზაა, მნიშვნელოვანია, სწორად და ადეკვატურად შეფასდეს პროცესთან დაკავშირებული რისკების მთელი რიგიც, რომლებიც არცთუ ისე იშვიათად სრულიად გადაფარავს მიგრაციის პოზიტიურ ასპექტებს. მიგრანტი ქალები ვერბალური, ფიზიკური და სექსუალური ძალადობის მსხვერპლთა ერთ-ერთ ყველაზე ფართო კატეგორიას განეკუთვნებიან. უხეშად ირღვევა მიგრანტი ქალების შრომითი უფლებები, რაც გამოიხატება მათ მიერ განსაკუთრებით მძიმე სამუშაოს შესრულებაში, ამ სამუშაოებისთვის არაადეკვატურად დაბალი ხელფასის გადახდაში ან ხელფასების არგადახდაში. მიგრანტ ქალებს არ აქვთ წვდომა სოციალურ და სამართლებრივ მომსახურებასთან და, გამომდინარე იქიდან, რომ მათი ოჯახები, უმეტესად, სწორედ მათ ხელფასზე არიან დამოკიდებულნი, მიგრანტი ქალები მზად არიან, განაგრძონ დამსაქმებლისთვის მუშაობა, მათი უფლებების გამუდმებული შელახვისა და განსაკუთრებით მძიმე, ზოგჯერ სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისთვის საფრთხის შემქმნელი პირობების მიუხედავად.¹⁹

ქალი მიგრანტები ტრეფიკიორთა ერთ-ერთი უმთავრესი სამიზნეა.

Migrant Domestic Workers, (2015): 15-33.

¹⁷ Supra, სქოლიო 11.

¹⁸ Supra, სქოლიოები: 10, 11.

¹⁹ Bhargava, "Optimal Asylum," V. J. Transatl L., 46 (2013).

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ტრეფიკინგის შესახებ ნარკოტიკებისა და კრიმინალის ბიუროს ანგარიშები²⁰ ცხადყოფს, რომ ტრეფიკინგის მსხვერპლთა ყველაზე დიდ ჯგუფს სწორედ ქალები და გოგონები წარმოადგენენ. ბიუროს 2016 წლის ანგარიში ნათლად ასახავს იმასაც, რომ ტრეფიკინგის 2007 წლიდან 2014 წლამდე პერიოდში მსოფლიოში გამოვლენილი ტრეფიკინგის ყველა დანაშაულის 50%-ზე მეტი სექსუალური ექსპლუატაციის მიზნით ხორციელდებოდა, სექსუალური ექსპლუატაციის მიზნით განხორციელებული ტრეფიკინგის დანაშაულის მსხვერპლთა 97% კი სწორედ ქალები არიან.²¹ ქალები შეადგენდნენ მსოფლიოში 2012-2014 წლებში იძულებითი შრომის მიზნით ტრეფიკირებულ პირთა 36%-საც.²² მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობს ზუსტი სტატისტიკური მონაცემები, ტრეფიკინგის მსხვერპლთა თუ რა ნაწილს შეადგენენ უშუალოდ მიგრანტი ქალები (გამომდინარე იქიდან, რომ ტრეფიკინგი შესაძლოა მოიცავდეს ან არ მოიცავდეს საზღვრის კვეთის ელემენტს), სხვადასხვა კვლევის თანახმად, განსაკუთრებით მაღალია მიგრანტი ქალების სექსუალური ექსპლუატაციისა და მათი სექსუალური დამონების რისკები.²³ სამწუხაროდ, ტრეფიკინგი არ არის ერთადერთი საფრთხე, რომლის წინაშეც მიგრანტი ქალები შესაძლოა, აღმოჩნდნენ. ევროპაში მიმდინარე ლტოლვილთა (მიგრანტთა) კრიზისმა აშკარა გახადა, თუ როგორ იზრდება საერთაშორისო მიგრაციულ პროცესებში ჩართული ქალების უფლებების დარღვევის რისკები. Amnesty International-ის ანგარიშები ადასტურებს, რომ თავშესაფრის მაძიებელი და მიგრანტი ქალების დიდი ნაწილს მიგრაციის თითქმის ყველა ეტაპზე ემუქრება ფიზიკური და ფსიქოლოგიური ძალადობის, ექსპლუატაციის, სექსუალური შევიწროების საფრთხე.²⁴

თავშესაფრის მაძიებელ ქალებს საერთაშორისო მიგრაციის პროცესში პირველი დაბრკოლებები უშუალოდ საზღვრის უკანონო კვეთისას ხვდებათ. თავშესაფრის მაძიებელ ქალთა განცხადებით, ყველამ იცის, რომ სმაგლერთათვის ანაზღაურების გადახდის 2 გზა არსებობს: ფულით ან სხეულით.²⁵ სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციის ან-

²⁰ UNODC, Global Report on Trafficking in Persons, Executive Summary, (2009): 8-9, ხელმისაწვდომია: http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Executive_summary_english.pdf; UNODC, (2016), Global Report on Trafficking in Persons, 23, ხელმისაწვდომია: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2016_Global_Report_on_Trafficking_in_Persons.pdf.

²¹ Id.

²² Id.

²³ FitzGerald, "Biopolitics and the Regulation of Vulnerability: the Case of the Female Trafficked Migrant," 6 Int'l J. L. Context (2010): 277-286.

²⁴ Amnesty International, Female Refugees Face Physical Assault, Exploitation and Sexual Harassment on their Journey Through Europe, (2016) ხელმისაწვდომია: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/01/female-refugees-face-physical-assault-exploitation-and-sexual-harassment-on-their-journey-through-europe/>.

²⁵ Benhold, "On Perilous Migrant Trail, Women Often Become Prey to Sexual Abuse," New York

გარიშები ადასტურებს ამ საფრთხეს და ხაზს უსვამს, რომ ხშირია სმაგლერთა მხრიდან ქალებზე სექსუალური ძალადობის შემთხვევები, რაც შეიძლება გამოიხატოს როგორც საზღვრის უკანონო გადაკვეთაში დახმარების სანაცვლოდ სექსუალური მომსახურების იძულებაში, აგრეთვე სმაგლერთა მხრიდან ქალების დაშინებაში, რომ მას გზაზე მიატოვებენ, თუკი იგი სმაგლერთან სქესობრივ ურთიერთობაზე იტყვის უარს. ანგარიშებში საუბარია შემთხვევებზეც, როდესაც ოჯახის წევრები თავად სთავაზობენ სმაგლერებს მათივე ოჯახის წევრ ქალებთან სქესობრივ ურთიერთობებს საზღვრის უკანონო კვეთაში დახმარების სანაცვლოდ.²⁶ აღსანიშნავია, რომ ასეთი პრობლემები არ ექმნებათ მხოლოდ ახლო აღმოსავლეთიდან ევროპაში მიმავალ მიგრანტებს, მსგავსი ძალადობის მსხვერპლნი არიან მიგრანტი ქალები აფრიკიდან, აგრეთვე ცენტრალური ამერიკის ტერიტორიიდან ამერიკაში მიმავალი უკანონო მიგრანტი ქალებიც, რომელთა 80%-იც, 2014 წლის სტატისტიკის თანახმად, სმაგლერთა მხრიდან სექსუალური ძალადობის მსხვერპლია.²⁷

სმაგლერები არ არიან ერთადერთი მოძალადეები, რომელთაც თავშესაფრის მაძიებელი და მიგრანტი ქალები შესაძლოა, გადააწყდნენ თავიანთი ქვეყნიებიდან დანიშნულების ქვეყნებში მიმავალ გზებზე. Amnesty International-ის ანგარიშებში აღწერილი ისტორიები, სადაც საუბარია საბერძნეთში, უნგრეთსა და სლოვენიაში არსებულ მიგრანტთა განთავსების ცენტრებში მიგრანტი ქალების ცემის, შეურაცხყოფისა და მათზე სექსუალური ძალადობის პრაქტიკაზე, ნათლად ადასტურებენ, რომ თავშესაფრის მაძიებელი და მიგრანტი ქალებისთვის საფრთხის წყაროდ შესაძლოა მესაზღვრეები, საპოლიციო და უსაფრთხოების სამსახურის თანამშრომლები და სხვა მიგრანტებიც კი იქცნენ.²⁸

მიგრანტი და თავშესაფრის მაძიებელი ქალები არაერთ პრობლემას აწყდებიან სახელმწიფოთა მიერ შექმნილ განთავსების ცენტრებსა და ლტოლვილთა ბანაკებშიც. სხვადასხვა სამონიტორინგო ანგარიშში ნათლად იკვეთება, რომ ქალები განსაკუთრებით ხშირად ძალადობის მსხვერპლნი ხდებიან ე.წ. შერეულ ბანაკებში, სადაც არ არსებობს მამაკაცებისა და ქალების განცალკევებული საყოფაცხოვრებო სივრცეები და სადაც ქალებს ამ სივრცეებში ყოფნისას მისი ჩაკეტვის საშუალება არ ეძლევათ.²⁹

Times, January, 2016.

²⁶ Schlein, "Refugee Women Seeking Safety in Europe Risk Sexual Abuse, Violence, Voice Of America," January, 2016.

²⁷ McIntyre et al, "Is Rape the Price to Pay for Migrant Women Chasing the American Dream?," Splinternews, September, 2014.

²⁸ Supra, სქოლიო 26.

²⁹ Supra, სქოლიო 26; Bonn, "No 'Safe' Asylum for Female Refugees in Europe," DW, October, 2015.

განსაკუთრებით მძიმეა ამ მხრივ ვითარება გერმანიაში, ქალაქ ბონში არსებულ ლტოლვილთა ბანაკში, სადაც ქალი და მამაკაცი მიგრანტები ერთი და იმავე საძინებლითა და საპირფარეშოთი სარგებლობენ, რაც ქალებს არა მხოლოდ მომეტებული ძალადობის რისკის ქვეშ აყენებს, არამედ სერიოზულ საფრთხეს უქმნის მათ ჯანმრთელობასაც, ვინაიდან ამ გარემოში მიგრანტ ქალთა დიდი ნაწილი ვერ ახერხებს სრულყოფილად დაიცვას ჰიგიენის ელემენტარული ნორმებიც კი.³⁰

თუმცა, თავის მხრივ, პრობლემურია არაშერეული ტიპის მიგრანტთა განთავსების ცენტრების პრაქტიკაც, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როდესაც ერთი და იმავე ოჯახის სხვადასხვა სქესის წევრებს სხვადასხვა, ხშირად ერთმანეთისგან ასეულობით კილომეტრით დაშორებულ, ბანაკებსა და განთავსების ცენტრებში უწევთ ყოფნა. აღნიშნული პრაქტიკა განსაკუთრებით პრობლემურია ტრანსგენდერი თავშესაფრის მაძიებლებისათვის, რომლებსაც, როგორც წესი, თავისი ბიოლოგიური სქესის ბანაკში განთავსებენ, რაც ზრდის მათ მიმართ სავარაუდო ძალადობის რისკებსა და კიდევ უფრო მოწყვლად კატეგორიად აქცევს ტრანსგენდერი მიგრანტების ჯგუფს.³¹

განსაკუთრებით პრობლემურია იმ ქვეყნებში მცხოვრები მიგრანტი შინამოსამსახურე ქალების საკითხი, რომელთა სამართლებრივი სისტემაც მათი ლეგალურ მიგრანტად დარეგისტრირების ვალდებულებას დამსაქმებელ ოჯახებს ანიჭებს. იმ შემთხვევაში, თუ შინამოსამსახურის დამსაქმებელი ოჯახი განზრახ ან უნებლიეთ არ დაარეგისტრირებს მიგრანტს, მიგრანტი ავტომატურად არალეგალურ მიგრანტად იქცევა და მას ქვეყნიდან გაძევების საფრთხე დაემუქრება.³² აღსანიშნავია, მიგრანტი ქალები ქვეყნიდან დეპორტირების შიშით, სხვადასხვა სოციალური და ეკონომიკური დაბრკოლების გამო, არ არიან მზად, სამართალდამცავ უწყებებს განუცხადონ მათ წინააღმდეგ ჩადენილი ძალადობის შესახებ, ან შესაბამის უწყებებთან ითანამშრომლონ მოძალადეთა დასჯის მიზნით. ბუნებრივია, ამის შესახებ იციან მოძალადეებმაც და, ხშირ შემთხვევაში, მიგრანტი და თავშესაფრის მაძიებელი ქალების ამგვარი უმწეო მდგომარეობა ძალადობის წამახალისებელ დამატებით გარემოებად გვევლინება.

გარდა ზემოთ განხილული პრაქტიკული დაბრკოლებებისა, მიგრანტ და თავშესაფრის მაძიებელ ქალებს თავიანთი მიგრაციის პროცესში არაერთი სამართლებრივი დაბრკოლების გადალახვაც უხდებათ. აღსანიშნავია, რომ სახელმწიფოები საზღვრის კვეთისა და თავშესაფ-

³⁰ Id.

³¹ Hernandez-Truyol, *Glocalizing Women's Health and Safety: Migration, Work and Labor*, Santa Clara Journal of International Law 48, (2017): 52-56.

³² Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants Submission to the 54th Session of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women General Discussion on "Access to Justice", 2013.

რის მინიჭების პროცედურების დადგენისას ნაკლებად ამახვილებენ ყურადღებას მიგრაციის გენდერულ ასპექტებზე. მიუხედავად ქალების გენდერული დევნის არაერთი ისტორიული და მიმდინარე მაგალითისა, როგორებიცაა: ბოსნიის ომისას ქალთა მასობრივი გაუპატიურებისა და იძულებითი ორსულობის შემთხვევები,³³ კამბოჯაში პოლ პოტის რეჟიმის დროს ქალთა წინააღმდეგ შემზარავი ძალადობის ფაქტები³⁴ და ისლამური სახელმწიფოს მიერ ქალთა დევნა და დამონება.³⁵ კვლავაც არ არსებობს ერთიანი მოსაზრება, რამდენად აძლევს არსებული საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირება გენდერული დევნის მსხვერპლს თავშესაფრის მიღების უფლებას.³⁶ საქმე ისაა, რომ ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ 1951 წლის კონვენციის პირველი მუხლი კონკრეტულად ჩამოთვლის, თუ რა ნიშნით დევნის მსხვერპლი უნდა იყოს პირი, რათა მას ლტოლვილთა სტატუსი მიენიჭოს. ამ ნიშანთა შორისაა დევნა პირის რასის, რელიგიის, აღმსარებლობის, ეროვნების, გარკვეული სოციალური ჯგუფისადმი კუთვნილების ან პოლიტიკური მრწამსის გამო.³⁷ ეს დებულება არ შეიცავს ჩანაწერს პირის გენდერული ნიშნით დევნის შესახებ. მართალია, ლტოლვილთა უმაღლესი კომისრის მიერ 1991 წელს გამოცემული ქალი მიგრანტების დაცვის შესახებ გზამკვლევი მკაფიო მითითებას აძლევდა სახელმწიფოებს, გენდერული ნიშნით დევნა გარკვეული სოციალური ჯგუფისადმი კუთვნილების ნიშნით დევნის კატეგორიაში მოექციათ,³⁸ თუმცა სახელმწიფოთა მთელი რიგის სამართლებრივი სისტემები კვლავ უარს აცხადებენ გენდერული ნიშნით დევნა სოციალური ჯგუფისადმი კუთვნილების ნიშნით დევნის კატეგორიაში განიხილონ.³⁹ ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებით არაერთგვაროვანია აშშ-ის სამართლებრივი პრაქტიკა. 2000-იან წლებში განსაკუთრებული ყურადღება მიიპყრო შემთხვევამ, როდესაც აშშ-ის იმიგრაციის მოსამართლემ უარი უთხრა თავშესაფრის მოთხოვნაზე რუსეთიდან გამოქცეულ გოგონას, რომელიც 30 თვის განმავლობაში 100-ზე მეტჯერ იყო გატაცებული, ჯგუფურად გაუპატიურებული, ნაცემი ჩეჩენი

³³ Swiss, "Rape as a Crime of War: A Medical Perspective," 5 JAMA 612, (1993): 612-623.

³⁴ Anderson, "Turning Reconciliation on Its Head: Responding to Sexual Violence under the Khmer Rouge," 3 Seattle J. Soc. Just. 785, (2005): 790-795.

³⁵ Davis, "Reimagining Justice for Gender-Based Crimes at the Margins: New Legal Strategies for Prosecuting ISIS Crimes against Women and LGBTIQ Persons," 24 Wm. & Mary J. Women & L. 513, (2018): 514-517.

³⁶ Condon, "Asylum Law's Gender Paradox," 33 Seton Hall. L. Rev. 207, (2002): 210-216.

³⁷ ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ კონვენცია, 1951, ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ კონვენციის დამატებითი ოქმი, 1967, ხელმისაწვდომია: <https://www.unhcr.org/protection/basic/3b66c2aa10/convention-protocol-relating-status-refugees.html> (საქართველო შეუერთდა 28.05.1999).

³⁸ UNHCR, Guidelines on the Protection of Refugee Women: Legal Procedures and Criteria for the Determination of Refugee Status, 1991, UN Doc. ES/SCP/67 57.

³⁹ Larkin, "Sex and Gender Violence in Asylum Law: Expanding Protection beyond Domestic Violence," 9 Drexel L. Rev. 227, (2016): 228-236.

მაფიის წევრების მიერ. ამასთან, ამ ქმედებებს რუს სამართალდამცავთა მხრიდან არავითარი რეაქცია არ მოჰყოლია. მიუხედავად შემზარავი გარემოებებისა, ამერიკელმა მოსამართლემ მიიჩნია, რომ მსხვერპლი არ იყო გარკვეული სოციალური ჯგუფისადმი კუთვნილების ნიშნით დევნილი და, შესაბამისად, ვერც ამ ნიშნით მიიღებდა თავშესაფარს.⁴⁰ დღემდე, აშშ-ის სასამართლოები თავს იკავებენ გენდერული დევნის შემთხვევების გარკვეული სოციალური ჯგუფისადმი კუთვნილების ნიშნით დევნის კატეგორიაში გაყვანისგან, ვინაიდან, სამართალმცოდნეთა ნაწილის მოსაზრების თანახმად, მსგავსმა ინტერპრეტაციამ შესაძლოა, თავშესაფრის მაძიებელ პირთა ახალი დაუსრულებელი ნაკადები წარმოქმნას.⁴¹

პრობლემურია მიგრაციულ პროცესებთან დაკავშირებული პროცედურულ-სამართლებრივი ნაწილიც. კერძოდ, ჯერ კიდევ არ არსებობს თავშესაფრის მაძიებელ პირთა ინტერვიუების, მათი განთავსების ერთიანი სტანდარტები.⁴² როგორც ზემოთ აღინიშნა, არაერთ შემთხვევაში ქალთა მიგრაციის მიღმა ოჯახური ან/და სექსუალური ძალადობის, გენდერული დისკრიმინაციისა და სხვადასხვა სტიგმისგან თავის დაღწევის სურვილი დგას. ასეთი ქმედებების მსხვერპლ ქალებს ხშირად უჭირთ და თავს იკავებენ ამ თემებზე საუბრისგან. ვითარება კიდევ უფრო რთულდება გარკვეული კულტურული და ენობრივი ბარიერების არსებობისას, იმ შემთხვევაში, როდესაც გამსაუბრებელი ან თარჯიმანი მამაკაცია, როდესაც გასაუბრებას ქალის ოჯახის წევრი ესწრება და ა.შ. თავშესაფრის მაძიებელ პირთა აპლიკაციის განხილვის პროცესში არსებულმა მსგავსმა მცირე ხარვეზებმაც კი შესაძლოა, მასშტაბური ნეგატიური ეფექტი მოახდინონ თავშესაფრის მაძიებელ ქალთა სამართლებრივი დაცვის გარანტიებზე. მსგავსი ტიპის პრობლემების, კულტურული და სოციალური ბარიერების არსებობით ხსნიდნენ ანალიტიკოსები იმ გარემოებას, რომ 2000-იან წლებში ამერიკის შეერთებული შტატები უფრო მეტ უკანონო მიგრანტს ქალს აძევებდა თავისი ქვეყნიდან, ვიდრე მამაკაცს.⁴³

3. მიგრანტი და თავშესაფრის მაძიებელი ქალების სამართლებრივი გარანტიები

მიგრანტი და თავშესაფრის მაძიებელი ქალების წინაშე არსებული რისკებისა და საფრთხეების მთელი რიგის განხილვის შემდეგ ლოგიკურია, მიმოვიხილოთ, თუ რა სახის დაცვასა და სამართლებრივ გარანტიებს სთავაზობს მიგრანტ და თავშესაფრის მაძიებელ ქალებს საერ-

⁴⁰ Basova v. INS, No. 98-9540, 1999 U.S. App. LEXIS 15715, 10th Cir. July 14, 1999.

⁴¹ Marsden, "Domestic Violence Asylum After Matter of L-R," 123 YALE L.J., 2512, (2014): 2526; Niang v. Gonzales, 422 F.3d 1187, 1199, 10th Cir. 2005.

⁴² Young, "Gender and Migration: An Evolution in Protection," 24 In Defense of the Alien, 233, (2001): 235.

⁴³ Id.

თაშორისო სამართალი და რამდენად ადეკვატურია მიგრანტი და თავშესაფრის მაძიებელი ქალებისთვის მინიჭებული უფლებები მათ წინაშე არსებული საფრთხეებისა.

აღსანიშნავია, რომ ჯერ კიდევ ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის (რომლის ჩვეულებით სამართლებრივი ხასიათი დღეს უკვე უდავოა)⁴⁴ 25-ე მუხლი ითვალისწინებს ადამიანის ჯანმრთელობის ყველა უფლებას. ეს უფლება, თავის მხრივ, კომპლექსურია და თავის თავში მოიაზრებს ადეკვატური და უსაფრთხო სამუშაო, საცხოვრებელი პირობებისა და ჯანდაცვის მინიმალურ საშუალებებთან წვდომის უფლებას.⁴⁵ სწორედ ამ დებულებიდან გამომდინარე ეკისრებათ სახელმწიფოებს მიგრანტთა და თავშესაფრის მაძიებელ პირთა განთავსების ცენტრებსა და ბანაკებში მინიმალური საცხოვრებელი პირობებით აღჭურვის ვალდებულება.

გარდა ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციისა, ადამიანის უფლებათა სფეროში არსებული მთელი რიგი დოკუმენტებისა, როგორებიცაა: ადამიანის სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ⁴⁶ და ადამიანის ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ⁴⁷ საერთაშორისო პაქტები, აგრეთვე ქალთა დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ საერთაშორისო კონვენცია,⁴⁸ რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ კონვენცია⁴⁹, ბავშვთა უფლებების შესახებ კონვენცია,⁵⁰ მიგრანტთა და მიგრანტთა ოჯახის წევრების უფლებების დაცვის შესახებ კონვენცია,⁵¹ შეიცავენ მიგრანტი ქალების კონტექსტში მნიშვნელოვან არაერთ უფლებას – დისკრიმინაციის აკრძალვის უფლებას, პირა-

⁴⁴ Bilder, "The Status of International Human Rights Law: An Overview" in, *International Human Rights Law and Practice*, ed. James C. Tuttle, (Philadelphia: International Printing Co. 1978), 1-8; Glendon, *A World Made New: Eleanor Roosevelt and the Universal Declaration of Human Rights*, (New York: Random House Trade Paperbacks), 17.

⁴⁵ იხ. ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, 1948, ხელმისაწვდომია: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf.

⁴⁶ ადამიანის სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ პაქტი, 1966, ხელმისაწვდომია: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx> (საქართველო შეუერთდა პაქტს 25.01.1994).

⁴⁷ ადამიანის ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ პაქტი, 1966, ხელმისაწვდომია: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx> (საქართველო შეუერთდა პაქტს 3.08.1994).

⁴⁸ ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ საერთაშორისო კონვენცია, 1979, ხელმისაწვდომია: <https://www.ohchr.org/documents/professionalinterest/cedaw.pdf> (საქართველო შეუერთდა კონვენციას 25.11.1994).

⁴⁹ რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ კონვენცია, 1965, ხელმისაწვდომია: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cerd.aspx> (საქართველო შეუერთდა კონვენციას 2.07.1999).

⁵⁰ ბავშვთა უფლებების შესახებ კონვენცია, 1989, ხელმისაწვდომია: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx> (საქართველო შეუერთდა კონვენციას 2.07.1994).

⁵¹ მიგრანტთა და მიგრანტთა ოჯახის წევრების უფლებების დაცვის შესახებ კონვენცია, 1990, ხელმისაწვდომია: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cmw.aspx> (საქართველო არ არის კონვენციის მხარე).

დი უსაფრთხოების უფლებას, მონობისგან თავისუფლების, ცხოვრების ადეკვატური სტანდარტით უზრუნველყოფის, უსაფრთხო შრომის, ფიზიკური და მენტალური ჯანმრთელობის უფლებებს, განათლების უფლებას და ა.შ.⁵²

ამ მხრივ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქალთა დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ კონვენცია. ამ კონვენციის უმთავრესი მიზანი სოციალური და პოლიტიკური უფლებების სპექტრში ქალთა და მამაკაცთა აბსოლუტური თანასწორობის უზრუნველყოფაა.⁵³

როგორც ზემოთ აღინიშნა, თავშესაფრის მაძიებელ ქალთა უფლებების კონტექსტში მნიშვნელოვანია ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ კონვენციისა და მისი დამატებითი ოქმის როლი. აღნიშნული კონვენციის ერთ-ერთი უმთავრესი კონცეფცია – non-refoulement-ის პრინციპი, რომელიც სახელმწიფოებს ლტოლვილთა იმ სახელმწიფოში გაბრუნებას უკრძალავს, სადაც მის სიცოცხლეს ან თავისუფლებას საფრთხე ემუქრება მისი რასის, რელიგიის, ეროვნების, გარკვეული სოციალური ჯგუფისადმი კუთვნილებისა და პოლიტიკური მრწამსის გამო.⁵⁴ სამწუხაროდ, პოსტნაციტური ისტორიული კონტექსტის გამო კონვენციის შექმნისას უმთავრესად ყურადღება გამახვილდა რასის, რელიგიის, ეროვნების, გარკვეული სოციალური ჯგუფისადმი კუთვნილებისა და პოლიტიკური მრწამსის ნიშნით დევნაზე და სათანადო ყურადღება არ გამახვილებულა გენდერული ნიშნით დევნის საკითხებზე, რაც კონვენციით ჩამოყალიბებული სამართლებრივი სისტემის მნიშვნელოვან ნაკლოვანებად უნდა შეფასდეს.⁵⁵

მიგრანტ ქალთა უფლებების კონტექსტში მნიშვნელოვანია გაეროს კონვენცია მიგრანტთა და მიგრანტთა ოჯახის წევრების უფლებების დაცვის შესახებ. იგი შეიცავს სახელმწიფოთა უმნიშვნელოვანეს სამართლებრივ ვალდებულებას, რომლის თანახმადაც, სახელმწიფოები ვალდებულნი არიან, მიგრანტთა სტატუსის მიუხედავად, მიანიჭონ მათ საკუთარი მოქალაქეების მსგავსი დაცვის მინიმალური სტანდარტები, ხოლო კონვენციის მე-16 მუხლი ანიჭებს მიგრანტებს უფლებას, დაცული იყვნენ მიმღები ქვეყნის საჯარო მოხელეთა ძალადობისგან. კონვენცია ყურადღებას ამახვილებს არალეგალური მიგრანტების განსა-

⁵² იხ.: მე-8, მე-9 და 26-ე მუხლები, ადამიანის სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ პაქტი; მე-2, მე-7, მე-12 და მე-13 მუხლები, ადამიანის ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ პაქტი; მე-2, მე-10 და მე-12 მუხლები, ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ საერთაშორისო კონვენცია; მე-2 მუხლი, რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ კონვენცია; 24-ე და 28-ე მუხლები, ბავშვთა უფლებების შესახებ კონვენცია.

⁵³ იხ. მე-2, მე-10 და მე-12 მუხლები, ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ საერთაშორისო კონვენცია.

⁵⁴ იხ. 33-ე მუხლი, ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ კონვენცია.

⁵⁵ Binder, "Gender and the "Membership in a Particular Social Group" Category of the 1951 Refugee Convention," 10 COLUM.J. GENDER & L. 167, (2001): 169-70.

კუთრებულ მოწყვლადობაზე. კონვენცია ფარავს მიგრანტი მუშების საქმიანობის ყველა ასპექტს, მათ შორის: მიგრაციამდე პერიოდში ინფორმაციის მოპოვების, დამსაქმებელი სააგენტოების მონიტორინგის, უსაფრთხო შრომისა და დასაქმების პირობებისა და მიგრანტის სახელმწიფოში დაბრუნების პირობებს. შესაბამისად, კონვენციის დებულებები რელევანტურია როგორც მიგრანტთა მიმღები, აგრეთვე ტრანზიტისა და წარმოშობის ქვეყნებთან მიმართებით.⁵⁶

მიგრანტ მუშათა დაცვის კონტექსტში მოქმედი კიდევ ერთი საერთაშორისო ხელშეკრულებაა მსოფლიოს საერთაშორისო ორგანიზაციის ეგიდით მიღებული შრომითი მიგრაციისა⁵⁷ და მიგრანტი მუშების შესახებ კონვენციები,⁵⁸ რომელთა უმთავრესი მიზანი შრომით ბაზარზე მიგრანტი მუშების დისკრიმინაციისგან დაცვაა. თუმცა აღსანიშნავია ისიც, რომ ეს კონვენციები ნაკლებად პოპულარულია, კერძოდ: პირველი მათგანი სულ 43 ქვეყანას აქვს რატიფიცირებული, ხოლო მეორე - მხოლოდ 18 სახელმწიფოს.

საერთაშორისო სამართალი შეეცადა, ადეკვატური პასუხი გაეცა საერთაშორისო მიგრაციის პროცესში ჩართულ ქალთა კიდევ ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემისათვის – ტრეფიკინგის საფრთხისათვის. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონვენცია ტრანსნაციონალურ ორგანიზებულ დანაშაულთან ბრძოლის შესახებ და კონვენციის დამატებითი ოქმები ტრეფიკინგისა და სმაგლინგის შესახებ სფეროში არსებული უმნიშვნელოვანესი ინსტრუმენტებია, რომლებიც სახელმწიფოებს ტრეფიკინგის დანაშაულის პენალიზაციის, დანაშაულის აღმოფხვრის მიზნებით თანამშრომლობის, დანაშაულის პრევენციისა და ტრეფიკინგის მსხვერპლთა დაცვის ვალდებულებებს უწესებს. ეს მექანიზმი უმნიშვნელოვანესია ტრეფიკინგის მსხვერპლი ქალების უფლებების დაცვის თვალსაზრისით.⁵⁹

გარდა ზემოთ განხილული უნივერსალური საერთაშორისო შეთანხმებებისა, მიგრანტი ქალების სამართლებრივი დაცვის კონტექსტში აგ-

⁵⁶ იხ. მე-8-24-ე მუხლები, მიგრანტთა და მიგრანტთა ოჯახის წევრების უფლებების დაცვის შესახებ კონვენცია.

⁵⁷ შრომითი მიგრაციის შესახებ კონვენცია, 1949, ხელმისაწვდომია :https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312242 (საქართველო არ არის კონვენციის მხარე).

⁵⁸ მიგრანტი მუშების შესახებ კონვენცია, 1975, ხელმისაწვდომია: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C143.

⁵⁹ ტრანსნაციონალური ორგანიზებული დანაშაულის შესახებ კონვენცია, 2000, ხელმისაწვდომია: <http://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html> (საქართველომ ხელი მოაწერა კონვენციას 13.12.2000); ადამიანების, განსაკუთრებით ქალებისა და ბავშვების ტრეფიკინგის თავიდან აცილების, აღკვეთისა და დასჯის შესახებ დამატებითი ოქმი, 2000, ხელმისაწვდომია: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ProtocolTraffickingInPersons.aspx> (საქართველომ ხელი მოაწერა ოქმს 13.12.2000); სახმელეთო, საზღვაო და საჰაერო საშუალებებით მიგრანტთა საზღვარზე უკანონო გადაყვანის წინააღმდეგ, 2000, ხელმისაწვდომია: https://www.unodc.org/documents/southeastasiaandpacific/2011/04/som-indonesia/convention_smug_eng.pdf (საქართველომ ხელი მოაწერა ოქმს 13.12.2000).

რეტვე მნიშვნელოვანია მთელი რიგი რეგიონალური საერთაშორისო შეთანხმებებისა. მათ შორის: ევროსაბჭოს ეგიდით მიღებული მიგრანტი მუშების სამართლებრივი სტატუსის შესახებ ევროპული კონვენცია⁶⁰ და ადამიანების ტრეფიკინგის წინააღმდეგ ევროსაბჭოს კონვენცია.⁶¹

მიუხედავად იმისა, რომ არაერთი საერთაშორისო შეთანხმება შეიცავს მიგრაციულ პროცესებში ჩართულ პირთა სამართლებრივ გარანტიებს, აღნიშნული შეთანხმებები არ ამხვილებენ სათანადო ყურადღებას ქალი მიგრანტების წინაშე არსებულ სპეციფიკურ საფრთხეებსა და გამოწვევებზე. არსებული საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირება, მრავალ შემთხვევაში ვერ სთავაზობს ადეკვატურ დაცვას გენდერის ნიშნით დევნილ თავშესაფრის მაძიებელ ქალებს, ვინაიდან სახელმწიფოთა გარკვეული ნაწილი არ ავრცელებს ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ კონვენციის დებულებებს, მათ შორის არც non-refoulement-ის პრინციპის ნაწილში გენდერის ნიშნით დევნილ პირებზე.⁶² ამასთან, მიუხედავად იმისა, რომ არსებული უნივერსალური და რეგიონალური საერთაშორისო სახელშეკრულებო ჩარჩო უფლებათა მთელი რიგით აღჭურავს მიგრანტ ქალებს, პრობლემურია სახელმწიფოთა მიერ აღნიშნული ვალდებულებების შემდგომი იმპლემენტირება, მონიტორინგი და აღსრულება, განსაკუთრებით შიდა მომსახურების სფეროში დასაქმებულ ქალ მიგრანტებთან მიმართებით.⁶³

4. მიგრაციის გენდერსენსიტიური რეგულირების საუკეთესო მაგალითები

სხვადასხვა ქვეყნის მიგრაციული რეგულაციებისა და პოლიტიკის ანალიზი საშუალებას გვაძლევს, გამოვყოთ იმ ქვეყანათა წარმატებული მაგალითები, რომელთა მიგრაციული რეგულაციები ითვალისწინებენ პროცესში ჩართული ქალების საჭიროებებსა და მიგრანტი თუ თავშესაფრის მაძიებელ ქალთა წინაშე არსებული საფრთხეების მაქსიმალურად შემცირებას.

ამ თვალსაზრისით გამორჩეული მაგალითია ფილიპინები, რომელშიც ქვეყნიდან მიმავალ ქალ მიგრანტთა დასაცავად მნიშვნელოვანი სამართლებრივი სისტემაა შექმნილი. სისტემა მოიცავს ქვეყნიდან მიმავალი ქალი მიგრანტებისთვის სპეციალური ტრენინგების ჩატარებას, რომლებზეც საუბარია მიგრანტი ქალების მინიმალურ უფლებებზე, ამ უფლებების დაცვის სამართლებრივ გზებსა და საშუალებებზე. იმ ქვეყ-

⁶⁰ მიგრანტი მუშების სამართლებრივი სტატუსის შესახებ ევროპული კონვენცია, 1977, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/1680077323> (საქართველო არ არის კონვენციის მხარე).

⁶¹ ადამიანების ტრეფიკინგის წინააღმდეგ ევროსაბჭოს კონვენცია, 2005, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/168008371d> (საქართველო შეუერთდა კონვენციას 1.02.2010).

⁶² Supra, სქოლიო 42.

⁶³ Supra, სქოლიო 34.

ნებში, სადაც ფილიპინელი ქალი მიგრანტების დიდი რაოდენობაა თავმოყრილი, მაგალითად: სამხრეთ კორეა, ესპანეთი, იტალია, სინგაპური და ა.შ., ფილიპინების ხელისუფლება ნიშნავს სპეციალურ წარმომადგენლებს, რომლებიც საჭიროების შემთხვევაში ფილიპინელ მიგრანტ ქალებს საკუთარი უფლებების დაცვაში ეხმარებიან. აგრეთვე, ზემოაღნიშნულ ქვეყნებში არსებული ფილიპინების საელჩოები ატარებენ სპეციალურ ტრენინგებსა და კვალიფიკაციის ასამაღლებელ კურსებს ქვეყანაში მყოფი ფილიპინელი მიგრანტებისთვის.⁶⁴

მიმღები ქვეყნების მიგრაციული პოლიტიკის ერთ-ერთ საუკეთესო მაგალითად შეგვიძლია მივიჩნიოთ კანადის პოლიტიკა. კანადა იყო ერთ-ერთი პირველი ქვეყანა, რომელმაც სამართლის სისტემაში დანერგა გენდერული დევნის მსხვერპლთა უფლება თავშესაფარზე.⁶⁵ ამასთან, კანადის ხელისუფლებამ სპეციალური გენდერფორმულა შეიმუშავა, რომლის მიზანია, ნებისმიერი ახალი მიგრაციული რეგულაცია შემოწმდეს იმ თვალსაზრისით, თუ რამდენად ითვალისწინებს იგი პირთა გენდერულ საჭიროებებს. საბოლოო ჯამში, ინერგება მხოლოდ ის რეგულაციები, რომლებიც, ფორმულის თანახმად, გენდერსენსიტიურად შეიძლება იქნეს მიჩნეული.⁶⁶

პროგრესულია ამ თვალსაზრისით სამხრეთ აფრიკის კანონმდებლობაც, რომელიც სამხრეთ აფრიკაში მომუშავე ყველა მიგრანტ შინამოსამსახურეს, მეზღვეს, ბავშვისა და მოხუცის მომვლელს ფართო შრომით უფლებებს, მათ შორის: მინიმალური ხელფასის, სამუშაო საათების, ზეგანაკვეთური შრომის ანაზღაურების, ორდინარული და დეკრეტული შვებულების და მუშაობის გარკვეული პერიოდის შემდეგ ხელფასის 8%-ით სავალდებულო ზრდის უფლებებს ანიჭებს.⁶⁷

დასკვნა

ნაშრომში განხილული თანამედროვე მიგრაციული ტენდენციების ანალიზი ნათელს ხდის, რომ ქალები წარმოადგენენ საერთაშორისო მიგრაციული პროცესების ერთ-ერთ ყველაზე მოწყვლად კატეგორიას. საფრთხეების ჩამონათვალი, რომლის წინაშეც მიგრანტი და თავშესაფრის მაძიებელი ქალები შეიძლება აღმოჩნდნენ, საკმაოდ ფართო და მრავალფეროვანია. მართალია, საერთაშორისო სამართალი მიგრანტ და თავშესაფრის მაძიებელ ქალებს მრავალ სამართლებრივ გარანტიასაც ანიჭებს, თუმცა ეს დოკუმენტები მაინც ვერ ახდენენ ქალების წინაშე არსებული საფრთხეების სრულყოფილად განეიტრალებ-

⁶⁴ Sabban, "Migrant women in the United Arab Emirates: The case of domestic workers," Genprom Series on Gender and Migration, Working Paper No 10, (2002): 20-28.

⁶⁵ Supra, სქოლიო 42.

⁶⁶ Kawar, "Gender and Migration: Why are Women more Vulnerable?." Paper presented at the International Labour Conference, 92nd Session, Geneva, June 1-17, 2004.

⁶⁷ ILO, Best Practice Case Studies from South Africa, (2016): 13-16.

ბას. არსებული საერთაშორისოსამართლებრივი რეგულირების უმთავრესი ნაკლოვანებაა ის, რომ იგი მკაფიოდ არ განსაზღვრავს გენდერული ნიშნით დევნილი პირების უფლებას, მიიღონ თავშესაფარი და ისარგებლონ non-refoulement-ის პრინციპით. ამასთან, პრობლემურია არაერთი ქვეყნის სამართლებრივი სისტემა, რომელიც დამსაქმებელ ოჯახს აკისრებს შინამოსამსახურე მიგრანტი ქალების ლეგალურ მიგრანტებად დარეგისტრირების უფლებას და, შესაბამისად, მოწყვლად მდგომარეობაში აყენებს მიგრანტ ქალებს. პრობლემურია თავშესაფრის მაძიებელ პირებთან გასაუბრებისა და მათი განთავსების არაგენდერსენსიტიური პროცედურები და პრაქტიკა. ქალები ექვემდებარებიან სხვადასხვა სახის შევიწროებას, დისკრიმინაციას, ძალადობას, მიმღები სახელმწიფოები კი ნაკლებად ცდილობენ მსგავსი ფაქტების გამოძიებას და გამოსავალს ქალთა წარმოშობის ქვეყანაში გაბრუნებაში ხედავენ. წარმოშობის ქვეყანაში არსებული სოციალური სტიგმების გამო კი განსაკუთრებით რთულდება, მაგალითად, სექსუალური ძალადობისა და შევიწროების მსხვერპლი ქალების გაბრუნებისა და რეინტეგრაციის პროცესები.

გენდერსენსიტიური მიგრაციული რეგულაციების შესაქმნელად მნიშვნელოვანია, სახელმწიფოებმა მეტი ყურადღება და ძალისხმევა გასწიონ იმის გასაანალიზებლად, თუ რა შედეგების მომტანი იქნება კონკრეტული რეგულაციები მიგრანტი და თავშესაფრის მაძიებელი ქალებისთვის, როგორც საერთაშორისო მიგრაციულ პროცესებში ჩართული ერთ-ერთი ყველაზე მოწყვლადი კატეგორიისთვის. აუცილებელია, სხვადასხვა რეგულაციის დანერგვისას შეფასებულ იქნეს, რაიმე ფორმით ხომ არ გამოიწვევს აღნიშნული რეგულაციები მიგრაციულ პროცესებში ჩართული ქალების უფლებებისა და ინტერესების შელახვას. სახელმწიფოებმა უნდა გადადგან ქმედითი ნაბიჯები საზოგადოებაში დამკვიდრებული გენდერული ნიშნით დისკრიმინაციისა და ქალთა წინააღმდეგ არსებული ნეგატიური სტერეოტიპების აღმოფხვრის მიმართულებით. ქალთა განათლების ზრდით გააძლიერონ მათი როლი საზოგადოებაში, უზრუნველყონ ქალთა და მამაკაცთა თანაბარი ეკონომიკური უფლებები. სახელმწიფოებმა სხვადასხვა დანაშაულის პრევენციის მიზნით ხელი უნდა შეუწყონ საზოგადოებაში მიგრანტ ქალთა უფლებების შესახებ ცნობიერების ამაღლებას.

შეჯამების სახით უნდა აღინიშნოს, რომ მიგრაციის ფემინიზაციის პროცესი და ამ პროცესთან დაკავშირებული მთელი რიგი პრობლემებისა და გამოწვევებისა რთული და მრავალწახნაგოვანია, მათი ეფექტური მოგვარება სხვადასხვა აქტორის კომპლექსურ ძალისხმევას მოითხოვს. აუცილებელია როგორც წარმოშობის ქვეყნებში ქალთა მიგრაციის გამომწვევი ნეგატიური ტენდენციების წინააღმდეგ ბრძოლა, აგრეთვე მიგრანტ ქალთა ტრანზიტისა და დანიშნულების ქვეყნებ-

ში მათი უფლებების დაცვის მონიტორინგი. ამასთან, სრულყოფილად უნდა იქნეს გააზრებული საერთაშორისო მიგრაციის პროცესში ჩართული ქალების წინაშე არსებული სპეციფიკური საფრთხეები და ქალთა განსაკუთრებული მოწყვლადობა უნდა იყოს საერთაშორისო მიგრაციის პროცესების სამართლებრივი რეგულირებისას ერთ-ერთი უმთავრესი ანგარიშგასაწევი ფაქტორი.